

VALTA EI OLE ABSTRAKTIO

HEINI HAKOSALO

on oululainen filosofian tohtori.

■ Historioitsijan suhde valtaan tutkimuskohteena on kaksijakoinen: jotkut vallan ilmentymät vetävät häntä puoleensa kuin magneetti, toiset hän ohittaa tunnistamatta niitä vallankäytöksi lainkaan.

Kaksijakoisuuden syytä voi etsiä – mistäpä muualtakaan kuin – historiasta. Jacques le Goff havainnollisti mentaliteettien muutoksen hitautta sanomalla, että autoilijalla on hevostiehen mentaliteetti. Le Goffia mukailien: historioitsijalla oli pitkään hovimiehen mentaliteetti. Historioitsija syntyi hovimieheksi, jonka tehtävä oli kronikoida, ylistää ja oikeuttaa ruhtinaansa toimia ja nostaa hänet esimerkilliseen asemaan. Ja tietysti myös liikuttaa ja viihdyttää kuulijaa kertomuksillaan. Tässä mielessä hovihistorioitsijan toimenkuva (tai hänen statuksensa) ei olennaisesti eronnut esimerkiksi hovimuusikon vastaavasta, kun tämä *opera serian* tai sen esimuotojen avulla havainnollisti kauniissa paketissa, ajallisesti etäännytettyinä, hallitsijansa olettuja hyveitä. Hovihistorioitsijan suhde valtaan oli intohimoinen mutta epäanalyyttinen. Hän gravitoitui kuin luonnostaan kohti vallan keskittymiä, viihtyen hovien, ministeriöiden, päämajojen ja taistelukenttien liepeillä.

Historioitsijaa tarvitaan viime kädessä siksi, että yksilöiden lisäksi myös yhteisöt tarvitsevat totuuden tai ainakin uskottavuuden tunnusmerkkejä kantavia kertomuksia. Kertomukset ovat perustavanlaatuinen ja ilmeisesti universaali tapa ylläpitää tunnetta elämän mielekkyydestä, ymmärrettävyydestä ja hallittavuudesta, mikä on terveyden ja toimintakyvyn keskeinen edellytys. Hovihistorioitsijan erikoistaito, taito johon hänen hyödyllisyytensä ruhtinaan näkökulmasta pitkälti perustui, oli taito kertoa tarinansa niin, että nykyinen asiointi – nykyinen vallanjako – näytti vääjäämättömältä, ”historiallisen välttämättömyyden” sanelemalta ratkaisulta. Hänen tarinansa kuultuaan epäileväkin kuulija koki, että olivatpa asiat kuinka huonosti tahansa, mitenkään muuten ne eivät *oikeastaan* voisi olla.

Michel Foucault oli oikeassa sanoessaan, että historioitsijat ovat keskittyneet poliittiseen ja sotilaalliseen valtaan muunlaisen vallan kustannuksella. Hovihistorian perinteen ohella ilmiön taustalla voi olla myös historiantutkijoiden ajoittain suorastaan ohjelmallinen empiristisyys. Sosiologit ja politiikan tutkijat ovat kutoneet vallan käsitteen ympärille tiheän ja monimutkaisen käsitteiden ja teorioiden verkon, joka uuvuttaa historioitsijan alkuunsa ja saa hänet epäilemään, että pitkälle institutionalisoidun mutta yksilöön palautuvan enemmän tai vähemmän rationaalisen päätöksenteon ulkopuolella harjoitettu ”sosiaalinen valta” on oikeastaan vain suuri abstraktio. Ainakin historioitsijat sulkevat helposti silmänsä juuri niiltä sosiaalisen vallan vähemmän ilmeisiltä muodoilta, jotka ankarasti askarruttavat sosiologeja ja filosofejakin, ja joiden rooli

on jatkuvasti korostunut perinteisen poliittisen vallankäytön kustannuksella.

Yksi näistä vallankäytön muodoista on tieteellinen valta. Tieteellisellä vallalla en tarkoita sitä tilannetta, jossa tieteellisen koulutuksen saanut tai akateemisen aseman saavuttanut henkilö harjoittaa poliittista, hallinnollista tai taloudellista valtaa (sinänsä kiinnostava ilmiö, josta Suomen historia tarjoaa kosolti esimerkkejä). Tieteellisessä vallassa on pikemminkin kyse siitä, miten tieteellinen *tieto* toimii sosiaalisen vallankäytön osana ja siitä, miten sosiaaliset valtaverkostot rajoittavat, muokkaavat, motivoivat ja ohjaavat tieteellisen tiedon tuottamista.

Tieteellisen vallan tutkiminen ja tunnistaminen on tärkeää monestakin syystä. Se on tärkeää tieteenutkijalle, koska tieteellisen tutkimustyön luonnetta ja kehitystä ei voi ymmärtää eikä varsinkaan selittää tuntematta niitä sosiaalisia valtaverkostoja joiden puitteissa sitä tuotetaan. Mutta se on tärkeää myös muille, sillä tieteellinen valta kaikkine variaatioineen on moderneissa yhteiskunnissa erittäin merkittävä vallankäytön muoto, ja sitä paitsi monin tavoin lomittunut esimerkiksi sotilaallisen ja poliittisen vallan kanssa. Ja se on tärkeää siksi, että myös me historioitsijat käytämme tieteellistä valtaa, ja sitä soisi käytettävän avoimin silmin.

Me käytämme tieteellistä valtaa luokittelemalla ja määrittelemällä ihmisiä ja selittämällä heidän toimintaansa. On tilanteita, joissa käsitteemme ja kategoriamme voivat olla rakentamassa ihmisten ja ihmisryhmien identiteettiä ja ohjaamassa näiden toimintaa. Meidän tarinamme kertovat, jos ei muuta niin rivien välissä, siitä, mikä on mahdollista ja mikä on välttämätöntä. Nämä ovat esimerkkejä tieteellisestä vallasta laajassa mielessä, tai, foucault'laisittain, tieto/vallasta.

Osa meistä käyttää tieteellistä valtaa myös sanan suppeassa mielessä (tätä variaatiota voisi kutsua diskursiiviseksi vallaksi). He vaikuttavat tieteellisen diskurssin muotoon ja sisältöön eli siihen, kuka saa osallistua tieteelliseen diskurssiin ja millä eh-

doin – kuka puhuu tieteen nimissä ja missä, milloin ja millaisin termein hän voi sen tehdä. Se kuinka tehokkaasti yksilö pystyy käyttämään diskursiivista valtaa ei ole suoraan luettavissa hänen virka- tai muusta muodollisesta asemastaan. Määritelmän valossa yliopiston rehtorilla voi olla – ja saakin olla – vähemmän diskursiivista valtaa kuin esimerkiksi vaikutusvaltaisen tieteellisen sarjajulkaisun päätoimittajalla.

Diskursiivisen vallan oikukkaasta luonteesta kertoo myös se, että yksittäinen tutkija tai paradigmaattiseen asemaan nouseva tutkimus voi – toisinaan tekijänsäkin yllätykseksi – päätyä suuntaamaan oman alansa tutkimustoimintaa paljon merkittävämmän kuin joukko tutkimusta ohjaamaan nimitettyjä arvovaltaisia toimikuntia. Tieteelliseen työhön, kuten mihin tahansa luovaan toimintaan, kuuluu määritelmällisesti tietty ennakoimattomuus. Kun ennakoimattomuus pyritään poistamaan, eliminoidaan myös luovuus ja sen mukana mahdollisuus aidosti omaperäisiin ja uusiin ratkaisuihin (siis juuri se *original research*, jonka tuottamiseksi koko moderni tieteen palkkiojärjestelmä on viimeisen sadan vuoden aikana työläästi rakennettu). Muun muassa tästä syystä tieteenalan ylä- ja ulkopuolelta tulevat yritykset tutkimuksen ohjailemiseksi ja yhdenmukaistamiseksi tuottavat harvoin toivottua tulosta.

Ruohonjuuritason diskursiivista valtaa voi käyttää tiedostamattaankin. Tämä kannattaa muistaa kun seuraavan kerran taistelee unta vastaan jossain loputtomalta tuntuvassa kokouksessa, jonka käsittelemä strategiapaperi jo luonnosvaiheessa tuntuu vesitetyltä kompromissilta. Tietoisuus siitä, että osavissa käsissä tämäkin silkalta sanahelinältä näyttävä paperi voi jonain päivänä muodostua tehokkaaksi diskursiivisen vallankäytön välineeksi, keinoksi jolla tutkimusta arvotetaan, jolla toisia kutsutaan puhumaan tieteen nimissä ja toisia suljetaan tieteellisen diskurssin ulkopuolelle tai siirretään sen marginaaliin, virkistää kummas-ti ja auttaa jaksamaan uuvuttavankin kokouksen loppuun saakka. ■